

UNA REVISIÓ D'ALGUNS TÒPICS SOBRE LES COLÒNIES INDUSTRIALS

Llorenç Ferrer

Hom imagina les colònies industrials del segle XIX com un lloc on vivien famílies que havien deixat el camp per anar a la fàbrica a trobar una remuneració millor; que, tal com demanava la industrialització, eren famílies nuclears formades només per pares i fills, i que eren famílies que residien anys i anys a la colònia a causa de les facilitats per tenir feina i vivenda. En definitiva famílies pageses molt estables. Aquests arguments han anat circulant en molts treballs sobre colònies i són els que també es dedueixen de les persones que parlen de com devia ésser la vida de la colònia en el passat.

En aquest petit treball volem comprovar si aquests arguments són certs o, en canvi, no s'ajusten a la realitat. La font que hem utilitzat per confirmar-ho ha estat el padró d'habitants de diversos anys de Puig-reig i Gironella, que permet conèixer amb detall la situació humana de les colònies (1).

Eren o no eren individus nascuts en el mateix municipi?

Una primera constatació és que la majoria de les colònies no es va nodrir d'habitants nascuts en el mateix municipi, entre altres coses perquè la demanda d'obra no es podia satisfer pels que ja hi vivien. En el quadre 1 hem elaborat l'índex dels nascuts en el propi municipi que és el quocient entre els caps de casa nascuts en el mateix municipi, i els caps de casa totals. Quan més s'acosti a 1, més nadius del propi municipi; quan més s'acosti a 0, més persones provinents d'altres pobles.

El resultat a totes les colònies, de 1886 a 1905, és que gairebé no hi ha ningú nascut al propi municipi. El resultat és d'esperar; el que ja no és tant d'esperar és que

el 1924, quan ja feia entre 30 i 40 anys que funcionaven, els índexs continuïn essent baixíssims: l'Ametlla arriba a 0,29, però les altres se situen en el 0,10. Intuïm un fenomen que no ens esperàvem: la colònia no genera l'estabilitat que es pressuposava. Si la gent no marxés, el 1924 començarien a fer-se notar els nascuts a la mateixa colònia, la qual cosa no és així. Hi ha, per tant, més mobilitat de l'esperada.

Eren o no eren famílies pageses?

Els estudis sobre industrialització acostumen a afirmar que les famílies pageses abandonaven el camp i anaven a treballar a fàbriques i colònies. En el quadre 2 analitzem si els habitants de les colònies de Puig-reig i Gironella venien de pobles

rurals o, al contrari, procedien de llocs on ja hi havia activitat industrial desenvolupada (l'anàlisi està efectuada a partir dels caps de casa). Els resultats són sorprenents: encara que hi ha situacions locals que distorsionen en part les dades, en general es pot afirmar que el 50% dels caps de casa provenen de pobles industrials; per tant la construcció de les colònies implicava arrossegar gent que ja tenia experiència en el camp industrial.

Un altre fenomen que s'observa és que quan un fabricant que ja estava instal·lat en un altre lloc, construïa una colònia, acostumava a tibar gent del municipi on tenia la fàbrica originària. Per exemple, els amos de les colònies Prat, Manent o Viladomiu tenien les fàbriques a Sallent; doncs bé, a la Prat hi havia el 18,5% de caps de casa nascuts a Sallent, el n'hi havia el 33,3% a la Manent i el 10,7% a la Viladomiu.

A començaments del s. XX un 18,5% dels caps de casa de la colònia Prat havien nascut a Sallent.

FOTO: R. VILADÉS

QUADRE 1. Indicador de nascuts en el propi municipi

Prat 1905	0,037	Prat 1924	0,145
Ametlla de Merola 1905	0,13	Ametlla 1924	0,29
Manent 1905	0,133	Manent 1924	0,117
Vidal 1905	0	Vidal 1924	0,090
Pons 1886	0		
Pons 1905	0,082	Pons 1924	0,136
Viladomiu 1894	0,0625		

QUADRE 2. L'origen dels habitants de les colònies segons municipis rurals o industrials

Colònia	Rural		Industrial		mateix municipi		No consta	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Pons 1886	20	51,3	15	38,5	0		4	10,3
Pons 1905	61	55,5	39	35,5	9	8,2	1	0,9
Pons 1924	62	52,5	37	31,3	16	13,6	3	2,5
Vidal 1905	20	48,8	18	43,9	1		3	7,3
Vidal 1924	51	45,9	40	36,-	10	9,-	10	9,-
Prat 1905	20	37,-	32	59,3	2	3,7		
Prat 1924	21	38,9	25	46,3	8	14,8		
Manent 1905	11	24,4	28	62,2	6	13,3		
Manent 1924	29	48,3	22	36,7	7	11,7	2	3,3
Ametlla 1905	58	48,3	45	37,5	16	13,3	1	0,8
Ametlla 1924	61	46,2	32	24,2	38	28,8	1	0,8
Viladomiu 1894	55	49,5	45	40,5	7	6,3	4	3,6

QUADRE 3 Indicador de diversificació del lloc de procedència

Prat 1905	0,537	Prat 1924	0,491	
Ametlla de Merola	0,336	Ametlla 1924	0,28	
Manent 1905	0,42	Manent 1924	0,617	
Vidal 1905	0,756	Vidal 1924	0,559	
Pons 1886	0,615	Pons 1905	0,527	Pons 1924 0,47
Viladomiu 1894	0,509			

Procedien del mateix poble, els habitants d'una colònia?

Una altra qüestió a plantejar-se és si la gent que anava a viure a les colònies procedia de pocs pobles (segons aquella idea que un migrant tibia un altre migrant) o si al contrari, la gent que arribava era un degoteig que procedia de llocs diversos. Per això hem elaborat l'índex de diversificació de procedència que no és altra cosa que el quocient entre el total dels diferents llocs de procedència dels caps de casa i el total de caps de casa. Quan més s'acosti a 1, més diversi-

tat de procedència; quan més s'acosti a 0, menys diversitat. És el que hem recollit en el quadre 3.

Excepte l'Ametlla, que a partir de començaments del segle XX és una situació atípica, en totes les altres l'índex està per sobre del 0,5, el que vol dir que la gent que arribava procedia de pobles diferents i no hi havia per tant una estratègia d'emigració massiva o que un emigrant acabés arrossegant altres membres de la família. Aquest fenomen podria explicar-se per les característiques del sistema hereditari català, que abocava els cabalers a buscar formes de subsistència fora

de la llar paterna. L'emigració no era un fenomen propi d'una comunitat, sinó que era la ruptura natural, lògica i històrica de molts cabalers i que es produïa simultàniament en famílies rurals i urbanes de pobles diferents. L'emigració era un fenomen individual.

És possible que això canviés en el segle XX quan les possibilitats de vida en el camp eren cada vegada més reduïdes, i aleshores ja no emigrava el cabaler sinó que emigrava la família sencera. Això és el que deduirem més endavant quan analitzem l'estructura familiar.

De quines comarques venien els migrants?

Una altra pregunta per fer-nos és d'on procedien les persones que arribaven a les colònies: ¿venien de la costa cap a l'interior seguint un pretès trasllat de fàbriques que buscaven aigua o venien de les comarques dels voltants de les colònies? El quadre 4 pretén respondre aquestes preguntes. Es confirma aquí el que ja hem assenyalat més amunt: ni el 1905 ni el 1924 els caps de casa nascuts en el mateix municipi són significatius, se situen entre el 10 i 15% excepte a l'Ametlla de Merola, on arriben el 31,4% el 1924. Els pocs habitants de la zona, primer, i la forta mobilitat contribueixen a aquests índexs tan baixos d'individus nascuts al municipi en què estava situada la colònia.

Al voltant del 70% dels migrants procedien del Bages i del Berguedà i uns quants del Solsonès i l'Osona; l'emigració de fora de Catalunya no es nota encara en aquests padrons ni en els de l'any 1924, i destaca amb una certa força un moviment migratori de les terres de Lleida. Així doncs, la construcció de les colònies no va atreure població de la costa, sinó que els treballadors van ser buscats en l'entorn proper. Aquesta procedència permet entendre la complementarietat que es produïa entre el treball a la fàbrica i el treball rural a les masies del voltant (2). Aquesta complementarietat entre treball rural i treball industrial serà una de les característiques del mercat de treball d'aquestes comarques i un dels avantatges de la ubicació de les colònies.

L'any 1924, es va reduir una mica aquesta proporció i es va ampliar l'aportació del segon anell de comarques, però els procedents del Bages i del Berguedà seguien essent una gran majoria.

Vivia o no vivia molt temps la gent a les colònies?

Aquesta és una pregunta clau. El pretès «feudalisme industrial», els avantatges que oferia la colònia al treballador, ¿lligaven la família a la colònia o era una etapa en la vida de les famílies? En els padrons d'habitants es sol preguntar el temps que fa que hom viu al municipi i si traduïm aquesta data en l'any que aquella persona va arribar a la colònia podem respondre, en part, si hi ha o no mobilitat.

En el quadre 5 hem agrupat les colònies de Puig-reig en dos grups: les que van ésser contruïdes entre 1870 i 1880 (la Prat, Pons i Ametlla) i les dues contruïdes a finals de segle (Vidal i Manent). En els dos grups hem calculat en períodes de deu anys el número de persones que van arribar tant per l'any 1905 com pel 1924. No hem comptabilitzat les persones nascudes en el mateix municipi ja que hagueren distorsionat el sentit de la pregunta a respondre de totes maneres ja hem vist que eren poques les que es trobaven en aquesta situació.

L'any 1905 les tres colònies que portaven trenta anys en funcionament, retenien el 50% de la població que havia arribat en la primera dècada. L'altra meitat havia anat arribant en dècades posteriors. Es difícil saber si ens trobem davant l'arribada de nous migrants que ocupen noves vivendes, o, al contrari, de renovació de famílies que han marxat. En el cas de la colònia Pons sembla més probable la primera possibilitat que no pas la segona ja que s'anaven construint nous pisos; en canvi, a l'Ametlla de Merola, que estava totalment acabada els anys 1883-1884, la mobilitat havia d'ésser molt elevada, tal com apareix en el quadre 5, ja que el 35% dels caps de casa havien arribat a la darrera dècada.

Percentatge de persones arribades abans de 1905 segons el padró de 1924 en les colònies industrials de Puig-reig

Colònia Prat	40,4%
Colònia Pons	28,1%
Colònia Ametlla	56,5%
Colònia Vidal	39,-%
Colònia Manent	26,8%

Si és difícil precisar l'existència de mobilitat en aquest primer període, el tema és més clar a partir de 1905, quan

QUADRE 4. Lloc de procedència dels migrants

Comarca	Gironella (1894)				Colònies Puig-reig (1905)							
	Viladomiu		Pons		Ametlla		Manent		Prat		Vidal	
Bages	24	20,2	33	33,7	60	49,6	29	64,4	15	27,8	16	39,-
Berguedà	55	46,2	42	42,9	22	18,2	4	8,9	25	49,3	11	26,8
Solsonès	6	5,-	12	12,2	2	1,7	1	2,2	5	9,3	3	7,3
Osona	3	2,5	2	2,-	6	5,-	1	2,2	1	1,9	2	4,9
Ripollès	2	1,7			1	0,8						
Lleida	8	6,7	4	4,1	10	8,3	2	4,4	2	3,7	4	9,8
Girona	7	5,9	1	1,-					1	1,9	1	2,4
Altres	5	4,2	6	6,1	2	1,7	2	4,4	3	5,6	1	2,4
Fora Catalunya	2	1,7	1	1,-	1	0,8					3	7,3
Gironella	7	5,9										
Puig-reig			9	9,2	16	13,2	6	13,3	2	3,7		
Total	119		98		121		45		54		41	

Comarca

	Colònies Puig-reig (1924)									
	Pons		Ametlla		Manent		Prat		Vidal	
Bages	29	24,6	54	43,5	22	36,7	13	23,6	30	27,-
Berguedà	42	35,6	16	12,9	16	26,7	28	50,9	26	23,4
Solsonès	4	3,4	3	2,4	2	3,3	1	1,8	7	6,3
Osona	4	3,4	7	5,6	1	1,7			8	7,2
Lleida	15	12,7			6	10,-	2	3,6	14	12,6
Girona			1	0,8	1	1,7	1	1,8	2	1,8
Altres	5	4,2	3	2,4	4	6,7	2	3,6	5	4,5
Fora Catalunya	3	2,5	1	0,8	1	1,7			9	8,1
Puig-reig	16	13,6	39	31,4	7	11,7	8	14,5	10	9,-
Total	118		124		60		55		111	

podem donar per acabades les obres de totes les colònies. No hi ha, per tant, arribada de noves persones que ocupen noves vivendes, sinó persones que ocupen les que altres han deixat buides. Entre 1915 i 1924 la renovació de les

famílies és espectacular ja que s'arriba al 60%; l'única excepció és l'Ametlla de Merola, que a partir de 1905 mostra una gran estabilitat en el seu personal laboral tot i que la renovació afecta el 25%.

No sembla que els treballadors consideressin el sistema de colònia com una solució definitiva a la seva vida. A totes les colònies, i també a Viladomiu Nou, la mobilitat era notable.

FOTO: IGLESIAS

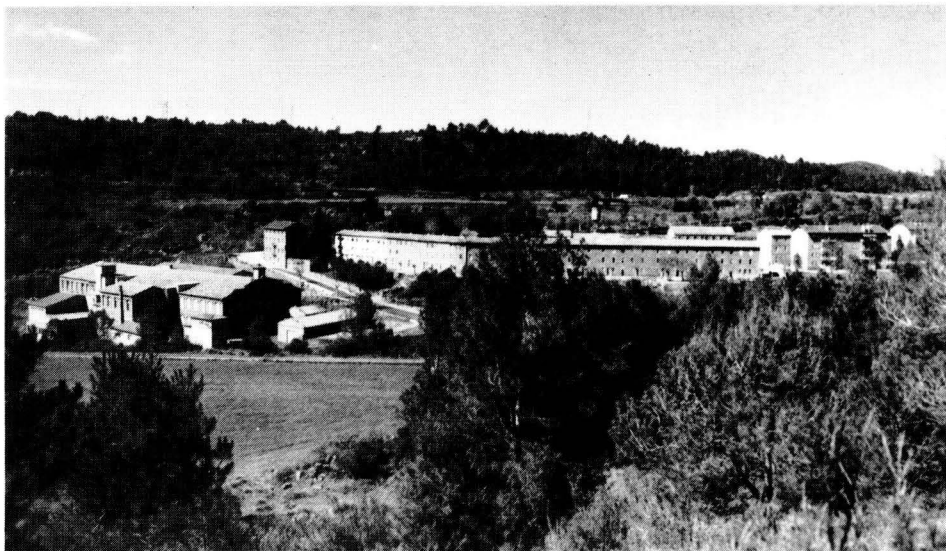
En la darrera part del quadre es posa en relació els caps de casa que en el padró de 1924 es declaren nascuts abans de 1905, amb les persones que havien arribat a la colònia l'any 1905 segons el padró. El percentatge ens acosta a la possible continuïtat de les famílies. A l'Ametlla de Merola és on existeix una més gran estabilitat, ja que el 1924 hi vivien el 56% dels qui hi vivien el 1905; en canvi en les altres el percentatge oscil·la des del 26,8% de la colònia Manent al 40,4% de la colònia Vidal. Les dades són, per tant, reveladores d'una relativa mobilitat a finals de segle XIX i d'un creixement espectacular de la mateixa durant les dues primeres dècades del nou segle. Així doncs, no sembla que els empresaris lliguessin els treballadors ni que aquests consideressin el sistema de colònia com una solució definitiva a la seva vida. Molts preferien marxar i buscar altres oportunitats en altres empreses.

Eren nuclears o troncal les famílies de les colònies?

Per estudiar si les famílies de les colònies eren nuclears (és a dir només convivien en la parella i els fills) o troncal (convivien tres generacions: els avis, els pares i els néts) utilitzarem el mètode de Laslett (3). Aquest mètode agrupa els individus que viuen sota el mateix sostre en cinc tipus de família: (a) solitaris, (b) llars sense estructura familiar, (c) nuclears, (d) esteses i (e) múltiples. El predomini de la família nuclear es produeix quan el percentatge del tipus c supera el 75%, i el predomini de la troncal quan els tipus d i e superen el 25%.

El sistema hereditari català, basat en el nomenament del primogènit com a hereu del patrimoni, donava generalment una família troncal, és a dir, una família en la qual convivia sota el mateix sostre els avis, els pares i els néts. La industrialització significaria que els obrers ja no obtindrien els seus ingressos del patrimoni familiar, sinó d'un sou; per tant ja no caldria que les tres generacions convissessin juntes. La fàbrica trencaria el sistema de família troncal i fomentaria l'aparició de famílies nuclears. És el que volem comprovar amb els dades del quadre 6.

El que es dedueix de les dades aportades és que les famílies que iniciaven la vida a la colònia eren d'estructura nuclear, o sigui que no emigraven famílies troncal sinó que la família es formava a

L'any 1905, pocs anys després de la seva inauguració, a cal Riera, un 86,7% de les famílies eren nuclears; més tard, a la colònia s'hi instal·len famílies troncal.

FOTO: IGLESIAS

QUADRE 5. La mobilitat dels caps de família de les colònies construïdes l'any 1870

	Arribada			Prat				Pons				Ametlla			
	1905		3,8	1924		0		1905		1924		1905		1925	
Abans 1875	2	3,8		0				1	0,9			28	25,9	9	9,5
1876-1885	30	57,7		9	18,8			58	50,9	8	8,3	13	12,-	8	8,4
1886-1895	8	15,4		7	14,5			25	21,9	11	11,5	27	25,-	14	14,7
1896-1905	12	23,1		5	10,4			30	26,3	13	13,5	40	37,-	30	31,6
1906-1915				4	8,3					10	10,4			10	10,5
1916-1925				23	47,9					54	56,3			24	25,3
Total	52			48				114		96		108		95	

La mobilitat dels caps de família de les colònies construïdes a finals de segle

	Arribada			Vidal				Manent			
	1905		19,5	1924		0,9		1905		1924	
Abans 1895	8	19,5		1	0,9			3	7,3	2	4,-
1896-1905	33	80,5		15	14,2			38	92,7	9	18,-
1906-1915				25	23,6					7	14,-
1916-1925				65	61,3					32	64,-
Total	41			106				41		50	

partir d'individus que arribaven a la colònia. L'any 1886, la colònia Pons tenia el 79,5% de famílies nuclears, i el 1905, acabades de construir, la colònia Manent tenia el 86,7% i la colònia Vidal el 80,5%. Totes portaven pocs anys de funcionament. Amb el pas del temps, les estructures familiars anaven evolucionant cap a la complexitat: les famílies nuclears es reduïen al 70% i augmentaven de forma considerable les troncal. Així, la colònia Prat tenia el 66,7% de famílies nuclears, Viladomiu en tenia el 73,2% i la Pons el 72,7%; i les famílies troncal representaven el 29,7% a la colònia Prat, el 25% a la

Viladomiu i el 26,3% a la Pons. L'única excepció a aquest esquema era l'Ametlla de Merola, que l'any 1905 registrava un 79,8% de famílies nuclears. Curiosament era també la que registrava més mobilitat en aquests anys, com hem vist més amunt. Les estructures familiars de 1924, quan totes elles ja portaven molts anys en funcionament, semblen confirmar aquesta tendència, ja que les famílies nuclears tendien a disminuir en tots els casos. Abans hem dit, però, que entre 1905 i 1924 és quan hi ha més moviment de gent. Això voldria dir que arriben a la colònia famílies que no són nuclears, sinó

troncals. És possible que estiguem davant d'un canvi del tipus de famílies que arriben a la colònia: de l'individu solitari que arriba a la colònia i forma una família nuclear, passem a l'arribada de famílies senceres que porten els seus pares o avis amb ells. És aquest un tema que caldria aprofundir.

Si tenim en compte la gran mobilitat que hi havia en les persones i famílies que vivien a la colònia, el número de famílies troncals és elevat. L'accés a la fàbrica va fer que els recursos ja no estiguessin lligats al patrimoni i, per tant, el fill ja no havia d'esperar la bondat del pare que el feia hereu. Tot i així, quedava per resoldre la pregunta de qui es quedava amb els pares, i la resposta de les famílies industrials fins al 1924 va continuar essent que els avis es quedaven a viure amb un fill, reproduint els esquemes de la família pagesa. Quedaria per saber si aquest fill era el fill mascle primogènit -l'hereu- o ja era qualsevol altre.

Com a conclusió

Unes quantes preguntes fetes als padrons d'habitants -algunes de les quals caldria contrastar amb altres fonts d'informació- posen en evidència que la realitat de les colònies industrials no es pot mirar des dels tòpics generats per visions idealitzades de la història industrial. Dels padrons es dedueix que els que arribaven tant ve-

QUADRE 6. Tipologia familiar de les colònies Ametlla, Prat i Pons de Puig-reig i Viladomiu de Gironella, construïdes entre 1870 i 1880

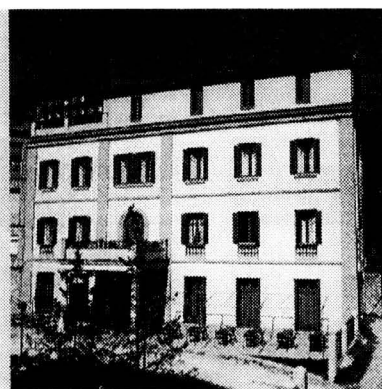
	Ametlla de Merola				Prat				Viladomiu	
	1905		1924		1905		1924		1894	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	1	0,8	1	0,8	1	1,9				
2	3	2,5	4	3,-	1	1,9	3	5,5	1	0,9
3	95	79,8	97	73,5	36	66,7	37	67,3	82	73,2
4	5	4,2	16	12,1	3	5,6	8	14,5	6	5,4
5	15	12,6	14	10,6	13	24,1	7	12,7	22	19,6
6									1	0,9
Total	119		132		54		55		112	

	Pons					
	1886		1905		1924	
	n	%	n	%	n	%
1	5	12,8			2	1,7
2			2	0,9	4	3,4
3	31	79,5	80	72,7	89	75,4
4	2	5,1	13	11,8	13	11,-
5	1	2,6	16	14,5	10	8,5
Total	39		110		118	

Tipologia familiar de les colònies de Puig-reig construïdes a finals del segle XIX

	Manent				Vidal			
	1905		1924		1905		1924	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1							1	0,9
2					3	7,3	3	2,7
3	39	86,7	47	78,3	33	80,5	82	73,9
4	4	8,9	7	11,7	2	4,9	13	11,7
5	2	4,4	6	10	3	7,3	12	10,8
6								
Total	45		60		41		111	

LA NATURA A L'ABAST

Hotel Picancel

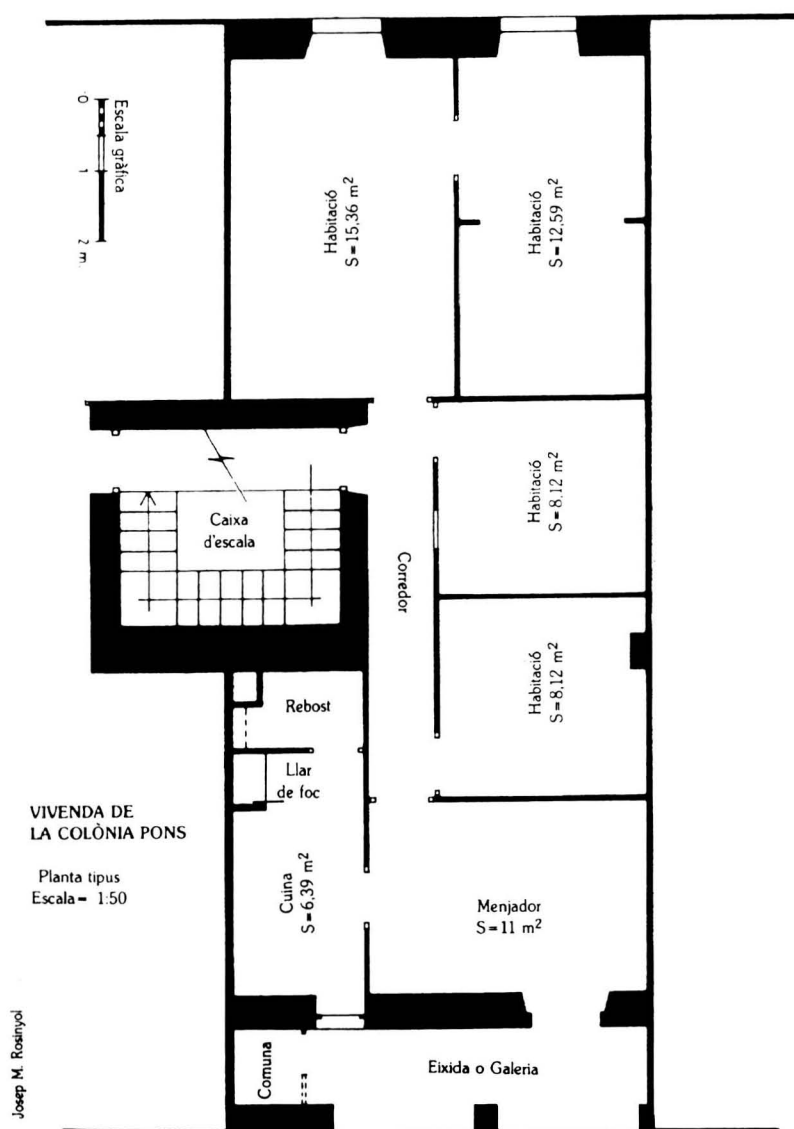
**PREUS POPULARS
ESMERAT SERVEI DE RESTAURANT
CUINA TRADICIONAL CATALANA
I CUINA VEGETARIANA.**

C. T. Miralles, 1 - Tel. 823 82 05 i 823 81 61 - VILADA (Berguedà)

**BOLSOS
CALÇAT
MARROQUINERIA
ARTICLES DE VIATGE**

C. Àngels, 14 - Tel. 821 30 14 - BERGA

L'any 1886 un 79,5% de les famílies que ocupaven els pisos més antics de la colònia, eren famílies nuclears.

PLANTA JOSEP M. ROSSINYOL / ARXIU ÀMBIT

nien de pobles rurals com industrials, que venien de molts pobles de forma individual, que venien de les comarques dels voltants generant una complementarietat colònia-camp que cal tenir molt present per entendre la vida econòmica d'aquestes comarques, que hi havia molta mobilitat enfront d'una idea d'estabilitat provocada pels avantatges de la colònia i la pressió política de l'amo i que les famílies eren més complexes del que ens pensàvem, la qual cosa vol dir que el canvi de forma d'obtenir els recursos no canviava del tot i de sobte les formes d'organització familiar

NOTES:

- 1.- *Padró d'Habitants de Puigreig de 1905 i 1924*, Arxiu Municipal de Puigreig i *Padró d'Habitants de Gironella 1894*, Arxiu Municipal de Gironella. He d'agrair a Rosa Serra i Rotès la seva col·laboració per la consulta d'aquest material.
- 2.- Serra, R. i R. Viladès (1987): *La colònia Pons de Puigreig (1875-1987)*, Berga, Àmbit de Recerques del Berguedà, pp. 72-76 i Terradas, I. (1994): *La qüestió de les colònies industrials. L'exemple de l'Ametlla de Merola*, Manresa, Centre d'Estudis del Bages, pp. 180-192.
- 3.- Laslett, P. (1972): «La famille et le ménage: approches historiques», *Annales*, 27, 4/5, 847-872.

Llorenç Ferrer

Professor d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona

RESTAURANT
"ELS ROURES"

Carns a la brasa
Guisats tradicionals
del Berguedà
Postres casolans

Tels.
821 35 61
821 25 97

Dijous tancat per festa setmanal.
Novembre tancat per vacances.

Carretera Rasos de Peguera, Km. 4
ESPINALBET - CASTELLAR DEL RIU

MEGA AUTO
Joan Casals Casals, S.L.

Venda de cotxes:
Nous - Ocasíó
4 x 4 - Importació

Tel. 821 32 10 - C. Rasa del Canyet, 10 - BERGA